

S. KATARZYNA KINGA WALKOWIAK

Implikacje dialogu – studium na temat spotkania Jetro i Mojżesza

Dialog to rzeczywistość, o której się w dzisiejszym świecie wiele mówi, pisze, rozważa, ale także w imię dobrze pojętego dialogu wiele się czyni. Istnieje jednak niebezpieczeństwo zadowalania się powierzchownymi znakami jedności, osiągniętymi w wyniku dialogu. Dostrzegamy to poniekąd w dyplomacji, która staje się często środkiem do osiągnięcia własnych celów i interesów, z zachowaniem pozytywnej relacji czy też wrażenia. Jednak czy dialog można sprowadzać jedynie do poziomu pragmatycznego ułożenia współpracy czy współżycia?

Jan Paweł II w encyklice *Ut unum sint* zauważa, że dialog nie może rozwijać się wyłącznie w wymiarze horyzontalnym i polegać na wymianie myśli i darów. Powinien przejść w wymiar wertykalny, zwracając się ku Temu, który jest Panem dziejów. Wiele dialogów odbywa się do pewnego momentu, do pewnego stopnia i nie wchodzi już na etapy wyższe. Wymiar wertykalny wymaga jednak wspólnego uznania kondycji ludzkiego ograniczenia¹. Chrześcijaństwo proponuje światu dialog otwarty na wszystkie prawdy, cnoty i duchowe dobra ludzkości. Paweł VI w encyklice *Ecclesiam suam* kreśląc podstawy dialogu, jaki winien być obecny w Kościele, definiuje jego cel: jest nim „wzmoczenie żywotności i świętości Mistycznego Ciała Chrystusa, żyjącego na ziemi”² poprzez znalezienie nowych treści do omówienia i wyłowienie nowych partnerów do rozmowy. Dialog postrzegany jest więc jako styl życia

¹ Por. Jan Paweł II, enc. *Ut unum sint*, 35.

² Paweł VI, enc. *Ecclesiam suam*, 116.

w Kościele, w którym rodzi się wciąż różnorodność postaw i myślenia. Dialog zabezpiecza tę różnorodność przed rozłamami czy podziałami.

Nieustanny rozwój osoby ludzkiej odbywa się w relacji z innymi osobami. Można zauważyć, iż dialog postrzegany w perspektywie społecznej jest serią zdarzeń komunikujących, które zachowują swoistą ciągłość dialogiczną. Każde zdarzenie jest kreowane przez „momenty dialogiczne”. To właśnie cykliczne powtarzanie tych zdarzeń inicjuje i jest przyczyną procesu przemian osobowych i społecznych. Uwidacznia się to w specyfice kulturowej środowisk dialogujących. W ten sposób dialog staje się formą życia osób, które zmierzają do swojego kresu, a jest nim osiągnięcie ontologicznej pełni. A zatem dialog pojmowany jako wymiana darów z uwzględnieniem ciągłości dialogicznej czyni historię czy dzieje ludzkie przede wszystkim nośnikiem wartości potrzebnych do wejścia w nowe obszary życia³.

Momentem dialogicznym można określić wyjątkowe spotkanie opisane w Księdze Wyjścia tuż przed ważnym wydarzeniem nadania Izraelowi Prawa. Chodzi o perykopę dotyczącą spotkania Jetro z Mojżeszem (Wj 18, 1–27), bardzo znamiennej i głęboką treściowo. Przede wszystkim niesie ona wiele przesłań dotyczących natury dialogu, jego charakteru i skutków.

Tło literackie i teologiczne

W Księdze Wyjścia dominuje narracyjny charakter literacki, choć nie brakuje też materiału legislacyjnego. Powiązanie narracji i prawa ma na celu ukazanie, iż jeśli Izrael chce rozwijać się i trwać jako wolny naród, ciesząc się przymierzem z Bogiem, to musi pozostać wierny ustanowionym przez Boga prawom. To właśnie prawo konstytuuje naród i warunkuje jego życie. Określając tematy teologiczne księgi, wyodrębnia się aspekty natury teologicznej i kerygmatycznej. Autorzy biblijni chcieli kolejnym pokoleniom przekazać doświadczenie wiary. Stąd egzegeci dostrzegają w tekście różnorodność podejść i kontekstów, ale w perspektywie synchronicznej widzą pewną spójną całość teologiczną⁴.

³ Por. K. Parzych, *Dialog jako wymiana darów w perspektywie dialogu międzyreligijnego według myśli Jana Pawła II*, [w:] *Filozofia dialogu. Różnorodność form dialogu międzyreligijnego*, red. J. Baniak, t. 4, Poznań 2006, s. 182.

⁴ Zob. J. Lemański, *Księga Wyjścia. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Częstochowa 2009, s. 36–37 (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament, 2).

Analizując wątki teologiczne Wj 18, należy na wstępie zauważyć, iż w klasycznej teorii źródeł traktuje się zwykle ten rozdział jako elohistyczny z drobnymi uzupełnieniami jahwistycznymi. Wielu badaczy podejmuje różne próby odkrycia przedliterackich źródeł pochodzenia obu tradycji zawartych w opowiadaniu. Pojawiające się opinie zależne są od egzegetycznej interpretacji poszczególnych elementów obu tradycji. Dla podejmowanego w niniejszym artykule tematu warto przywołać teoretyczne propozycje interpretacyjne, jak choćby hipotezę o kenickich korzeniach jahwizmu, historycznym przymierzu między Madianitami i Izraelitami, tradycji o nawróceniu Jetro na jahwizm⁵.

W Biblii Jerozolimskiej rozdział 18 podzielony jest na dwie części: 18, 1–12 „Spotkanie Jetry z Mojżeszem” oraz 18, 13–27 „Ustanowienie sędziów”⁶. W pierwszej części dominuje temat rodzinnego spotkania, z kolei druga dotyczy sposobu administrowania sądownictwem w Izraelu.

Tekst Wj 18, 1–12 możemy podzielić na trzy części:

- pierwsza dotyczy Jetro, jego zaangażowania i czynów, jakich się podjął (w. 1–6);
- druga obrazuje odpowiedź Mojżesza na inicjatywę Jetro (w. 7–8);
- trzecia przedstawia finalny skutek wizyty Jetro, polegający na oddaniu przez niego czci Jahwe (w. 9–12). Ów podział tekstu skrótkowo i ogólnie uszeregowany wygląda następująco:

w. 1: Jetro usłyszał opowiadanie o tym wszystkim, co Bóg uczynił dla Mojżesza i dla Izraela.	w. 7: Wyszedł Mojżesz na przeciw teścia, oddał mu pokłon i ucałował.	w. 9–11: I cieszył się Jetro ze wszystkiego dobra, jakie Pan wyświadczył Izraelowi. I powiedział Jetro: „Niech będzie błogosławiony Pan. Pan jest większy niż wszyscy inni bogowie”.
w. 2–4: Wziął żonę Mojżesza Seforę, którą ten odesłał, i dwóch jej synów Gerszoma i Eliezera.	w. 8: Mojżesz opowiedział swemu teściowi wszystko, co Pan uczynił faraonowi i Egipcjanom przez wzgląd na Izraela.	w. 12: Jetro złożył Bogu całopalenia i ofiary biesiadne. Aaron i starsi Izraela wzięli udział w uczcie.
w. 5–6: Przyszedł z synami i żoną do Mojżesza na pustynię i polecił donieść Mojżeszowi, że do niego zdąża.		

⁵ Zob. tamże, s. 381.

⁶ *Biblia Jerozolimska*, oprac. zespół biblistów polskich, red. K. Sarzała, Poznań 2006.

W każdej części jak refren pojawia się zdanie świadczące o tym, jak wielkie rzeczy Pan uczynił dla Izraela. Autor biblijny zaznacza, że to, czego doświadczał Izrael, było też dobrodziejstwem dla samego Mojżesza, bowiem pasterz doświadcza powodzenia razem ze swoim ludem (Wj 18, 1). Tekst dotyczący spotkania Jetro z Mojżeszem jest niezwykle ważny dla wyjaśnienia prawodawstwa izraelskiego. Jednak dane chronologiczne i geograficzne perykopy nie są spójne i logiczne. Z Wj 18, 5 wynika, że Mojżesz obozował pod górą Synaj już przed przyjściem teścia, ale dopiero w Wj 19, 2 dowiadujemy się o przybyciu Izraela na pustynię Synaj. W Wj 18, 13 słyszymy o tym, iż na drugi dzień Mojżesz zasiadł, by sądzić lud, a wymierzanie sprawiedliwości dotyczyło okresu, gdy Izraelici otrzymali już prawo. O tym mowa jest dopiero w Wj 19.

Rodzinne spotkanie

Spotkanie rodzinne Jetro i Mojżesza było rezultatem wyjścia zarówno jednego, jak i drugiego bohatera. Mojżesz wyszedł z ludem z ziemi egipskiej, Jetro musiał wyjść ze swego domu i przemierzyć odległość dzielącą go od obozu Izraelitów. Dialog musi się dokonać po uprzednim opuszczeniu ziemi i własnego stanowiska. Implikuje to pewien wymiar kenozy, rezygnacji z siebie i poświęcenia.

Jetro usłyszał i przyszedł

Kapłan Jetro pierwszy raz ukazuje się na kartach Biblii w związku z pojawieniem się w kraju Madian Mojżesza, uciekiniera z Egiptu. Jetro nie tylko przygarnia obcokrajowca, ale staje się jego teściem, dzieląc z nim majątek naczelnika klanu.

Jahwistyczny tekst z Księgi Rodzaju (25, 1–6) mówi o dzieciach, które miał Abraham z drugą swą żoną Keturą. Właśnie od Ketury pochodzą ludy Arabii, a wśród nich Madianici. Ponadto Madianici mieli swój udział w wysłaniu Józefa do Egiptu (Rdz 37, 25–36). Niepewne jest dokładne usytuowanie geograficzne kraju Madian. Różnorodną jego lokalizację w tekście biblijnym można tłumaczyć nomadycznym stylem życia: na północ od Morza Martwego (Lb 22; 25; Sdz 6–8) i na południe od niego, w okolicy pustyni Paran (1 Krl 11, 14–20) lub w okolicach Kadesz Barnea (Lb 13). Starożytne źródła pozwalają umieścić ten lud na północnym

brzegu zatoki Akaba. O tym, że Madianicy posiadali strukturę państwową, pozwala sądzić fakt, iż wymienia się ich królów (Lb 31, 8; Joz 13, 21)⁷.

Jetro nazywany był w Biblii siedmioma imionami: Reuel (Wj 2, 18); Jetro, Jitro (Wj 3, 1; 4, 18; 18, 1); Chowaw (Lb 10, 29 – „Chobab, syn Reuela”); Cheber Kenita (Sdz 4, 11; „Cheber Kenita oddzielił się od rodu Kaina i od plemienia synów Chobaba, teścia Mojżesza”); Chawer; Keni (Sdz 1, 16 – „Synowie Kenity, teścia Mojżesza, wyruszyli z synami Judy z Miasta Palm i udali się na pustynię judzką, leżącą w Negebie koło Arad, i tam zamieszkali z ludem”) i Putiel⁸. Wielość tych imion wskazuje na różnorodność źródeł przekazujących opowiadania. Jest on jednak postacią historycznie pewną, potwierdzoną właśnie przez liczne świadectwa biblijne, oparte na różnych tradycjach.

Przyjmując do swego domu Mojżesza, Jetro daje mu za żonę swą córkę Seforę (Ciporę). Imię jej brzmiało Šippōrā^h, co oznacza samicę wróbla. Przypuszcza się, iż jej matka, a więc żona Jetro pochodziła od Kusza, najstarszego syna Chama. Zatem etnicznie Sefora była na pół Kuszytką (Etiopką)⁹. Kuszyci zamieszkiwali w dorzeczu Nilu, na krańcu znanego ówczesnie świata, co ograniczało ich zewnętrzne kontakty i sprzyjało pielęgnowaniu tradycji sięgających czasów Noego. Cztili Boga, nazywając Go Nen Wen: „Ten, który jest”¹⁰. Bardzo możliwe, że kobieta, która urodziła Reuelowi Seforę, pochodziła z ludu przesiedlonego ze wspomnianych regionów po zajęciu tychże ziem przez Egipcjan (XVI–XIV wiek przed Chr.)¹¹. Zarówno wielość imion Jetro, jak i pochodzenie jego żony wskazują na wielokulturowość rodziny, do której wchodzi Mojżesz.

⁷ Zob. J. Lemański, *Księga Wyjścia...*, dz. cyt., s. 128; por. J. Synowiec, *Mojżesz i jego religia*, Kraków 1996, s. 19.

⁸ Zob. *Chamisza Chumsze Tora Chumasz Pardes Lauder, Księga Druga Szemat*, przekład Pięcioksięgu z języka hebrajskiego opatrzone wyborem komentarzy rabinów oraz hebrajski tekst komentarza Rasziego z punktacją samogłoskową i Haftary z błogosławieństwami, opracowane pod kierownictwem rabina S. Pecarica, tłum. S. Pecaric, E. Gordon, Kraków 2003, s. 166; por. J. Lemański, *Księga Wyjścia...*, dz. cyt., s. 382–381.

⁹ Por. A. Świącicki, *Mojżesz myśliciel*, Warszawa 2003, s. 32.

¹⁰ Por. H. Ringgren, A. V. Ström, *Religie w przeszłości i w dobie współczesnej*, przeł. B. Kupis, Warszawa 1990, s. 77.

¹¹ Por. *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, red. B. Suchodolski i in., t. 6, Warszawa 1965, kol. 320.

Jetro usłyszał o dziełach, jakich Bóg dokonał w Izraelu (w. 1). Biblia nie mówi nam, od kogo to usłyszał. Niektórzy komentatorzy twierdzą, że od odesłanej wcześniej przez Mojżesza Sefory. Gdy Mojżesz zszedł z Horebu po doświadczeniu objawienia się Boga, wrócił do swego teścia, by prosić go o umożliwienie odbycia podróży do Egiptu: „«Pozwól mi iść z powrotem do braci moich, którzy są w Egipcie, abym zobaczył, czy są jeszcze przy życiu»». Jetro powiedział do Mojżesza: «Idź w pokoju»» (Wj 4, 18). „Wziął Mojżesz swą żonę i synów, wsadził ich na osła i powrócił do ziemi egipskiej» (Wj 4, 20). W komentarzu do w. 18 Sforno, doszukując się psychologicznych motywacji bohaterów biblijnych, mówi, że do teścia Mojżesz rzekł: „Pozwól bym poszedł i wrócił. Tymczasem moja żona i synowie pozostaną z tobą. I Mojżesz udał się do Egiptu sam po tym, jak ich odesłał”¹². Komentarz ten stanowi logiczne uzupełnienie pytania, dlaczego Jetro przyprowadzał rodzinę Mojżesza na pustynię. Ostatecznie z niewyjaśnionych powodów Mojżesz odesłał żonę. Wydaje się uprawnionym przypuszczenie, iż rozłączenie się małżonków miało charakter raczej praktyczny i tymczasowy.

Jetro podejmuje wyprawę na pustynię, by przyprowadzić do Mojżesza jego rodzinę. Czy to jest cel jego podróży, czy też chce zweryfikować swą wiedzę dotyczącą tego, co dokonało się z narodem izraelskim? Wydaje się, iż rodzinę zabrał przy okazji, a główny cel jego wyprawy to współudział w błogosławieństwie narodu. Na korzyść tego przypuszczenia może przemawiać fakt, iż nie ma w tekście biblijnym już więcej kontynuacji wątku rodzinnego.

Użyte w tekście określenie: „usłyszał opowiadanie o tym wszystkim” zawiera słowo *wayyišmaʿ* („usłyszał”). Rzeczownik *šamiʿ āh* („słyszenie”) jest używane odnośnie do wydarzenia, które nie dzieje się w czasie, gdy się o nim mówi¹³. Grecki przekład stosuje czasownik ἤκουσεν (aorist active). Zatem można zadać zasadne pytanie: co usłyszał Jetro? O jakim wydarzeniu, które miało miejsce, dotyczącym wyjścia Izraela z Egiptu, się dowiedział? Jeśli usłyszał o tym, że Bóg wyprowadził Izraela z niewoli, to „To jest największa spośród wszystkich rzeczy, jakie Haszem

¹² Zob. *Chamisza Chumsze Tora Chumasz Pardes Lauder. Księga Druga Szemot*, dz. cyt., s. 29.

¹³ Zob. tamże, s. 166.

uczynił dla Izraela”¹⁴. Skoro on o tym usłyszał, to zaangażował w ów proces także swój rozum, całego siebie.

Nakaz, jaki otrzymał od Boga Izrael: „Słuchaj Izraelu” – *šama’ yišrā’ēl*, ἄκουε Ἰσραηλ (Pwt 6, 4), jest pierwszym przykazaniem, gorliwie zapamiętywanym i przechowywanym przez pokolenia. Izrael miał zawsze w pamięci te słowa, one stanowiły jego ulubioną modlitwę, afirmację monoteizmu. Teść Mojżesza nie mógł znać dokładnie tego wszystkiego, co przeżył jego zięć wraz z Izraelem, dlatego chciał dowiedzieć się wszystkiego bezpośrednio od świadka wydarzeń. W Księdze Wyjścia znajdują się jeszcze fragmenty mówiące o tym, że „usłyszenie” o jakiejś sprawie wywołało konkretny skutek dla narodu wybranego oraz dla Mojżesza. Gdy Mojżesz postanowił odwiedzić swych braci i zabił Egipcjanina bijącego Hebrajczyka, musiał uciekać, aby zachować życie: „Także faraon usłyszał o tej sprawie i usiłował stracić Mojżesza” – *way-yišma’ par’ōh’et-haddābār*, ἤκουσεν δὲ Φαραὼ τὸ ῥῆμα τοῦτο (Wj 2, 15a). Dla Mojżesza „ta sprawa” była powodem lęku o własne życie i w konsekwencji ucieczki. Dalekosiężnie patrząc, był to czyn mający skutek dla całej przyszłości wybawcy Izraela. Określenie „sprawa” oddane jest słowem *haddābār*, τὸ ῥῆμα (jako hebraizm oznacza „sprawa, rzecz, wydarzenie”). Nie bez znaczenia jest rola faraona. Jest on w Biblii symbolem zła, ucisku i niewoli. Jednak zarówno faraon, jak i Bóg, który jednakże jest Panem, okazują się na zmianę trzymać batutę historii zbawienia w ręku. Na wydarzenia reaguje zarówno faraon, który rzecz jasna jest narzędziem w ręku Boga, jak i sam Bóg, Wyzwoliciel i Zbawca.

Równocześnie Bóg usłyszał, co dzieje się z Izraelem, i zainterweniował: „Ja także usłyszałem jęk Izraelitów, których Egipcjanie obciążyli robotami, i wspomniałem na moje przymierze” – *šamā’ti* („usłyszałem”), ἐγὼ εἰσήκουσα [τὸν στεναγμὸν τῶν υἱῶν Ἰσραηλ] (Wj 6, 5). Bóg usłyszał wołanie swego ludu, zlitował się nad Izraelem i okazał swą wierność, wspomniał na przymierze zawarte z patriarchami. Wierność Boga realizuje się w czasie. Bóg w dialogu z człowiekiem realizuje swe obietnice wpływające z przymierza. Gdy pozornie wydawać się mogło, iż Bóg nie wysłuchiwał wołania ludu, gdyż niewola trwała latami, a jej końcowy

¹⁴ Tamże, s. 167.

etap, któremu towarzyszyły plagi, był nadmiernie uciążliwy, to jednak Bóg słuchał – przez swą wierność do czasu tylko okazywał milczenie.

Jetro nie wystraszył się dzieł, jakie czynił Bóg w Izraelu. Wieści, które do niego dochodziły, otwierały go na tajemnice Boga Jahwe. Nie reagował histerycznie jak faraon, lecz wyszedł ku „sprawie”. Postawa otwartości umożliwiła dialog tak niezbędny, aby dowiedzieć się czegoś więcej i dojść do prawdy. Komentarz Rasziego odnosi się do faktu, że tekst powtarza rzecz oczywistą, mianowicie że Jetro przybył na pustynię. Wiadomo, że lud obozował na pustyni. Ale Jetro opuścił wygody i dostatek Madianu, by przyjść do Mojżesza i słuchać Tory. Uwaga ta pozwala poprowadzić myśl dalej i dostrzec dobrodziejstwo i istotną rolę pustyni w dziele słuchania i przyjmowania słowa Bożego. Dialog, który człowiek podejmuje z Bogiem, potrzebuje pustyni – tak w kategorii przestrzeni, jak i w kategorii czasu.

Mojżesz wyszedł i opowiedział

Jetro zwyczajem wschodnim wysłał posłańców, by zapowiedzieli jego przybycie i ustalili czas jego spotkania z Mojżeszem. Spotkanie to odbyło się z całą etykietą, zwyczajami, jakie pielęgnowano w ówczesnym czasie. Mojżesz, pochodzący z plemienia Lewiego (Wj 6, 16–20)¹⁵, Hebrajczyk wychowany w kulturze Egiptu, który miał już za sobą doświadczenie życia na pustyni w ziemi Madian, teraz znajduje się na niej jako wyzwoliciel swego ludu. Poślubiając córką kapłana Madianitów, poślubił też niejako jego kulturę. W ziemi Madian Mojżesz stał się pasterzem, człowiekiem idącym za stadem owiec, prowadzącym jednostajne życie, uzależnione od życiodajnych pastwisk. W ziemi Madian przyswoił sobie też religię nomadów. U nomadów religia i kultura stanowiły jedno.

W związku z tym pojawia się zasadnicze pytanie: czy Mojżesz poznał Boga JHWH, właśnie przebywając wśród Madianitów? Pewne prawdopodobieństwo przyznano hipotezie, iż JHWH był pierwotnie bogiem Madianitów, stąd Mojżesz żyjący wśród tego ludu mógł tym też imieniem nazwać Boga, który objawił mu się w krzewie ognistym (Wj 3, 13–15). Jednak nie ma na to zdecydowanych i jasnych dowodów.

¹⁵ Imię jego nadane przez córkę faraona oznacza: „Bo wydobyłam go z wody” (Wj 2, 10b); jego rodzice to Amram i Jokebed; znamy też rodzeństwo Mojżesza: starszego o trzy lata brata Aarona i starszą siostrę Miriam – zob. A. Świącicki, *Mojżesz myśliciel*, dz. cyt., s. 29.

Podjęto liczne próby, by udowodnić, że imię JHWH było znane w czasach przedmojżeszowych¹⁶. Kenici prawdopodobnie byli spokrewnieni z Madianitami i uchodzili za krewnych Mojżesza (Sdz 4, 11), a ich przodek Kain (Rdz 4, 15) nosił na czole znak JHWH, stąd wielu twierdzi, że musieli więc być czcicielami JHWH. Ta argumentacja nie znajduje jednak poparcia ani w przekazie biblijnym, ani wśród większości badaczy¹⁷. Mimo wszystko dla niektórych naukowców jest jasne, że to Bóg Jetro nazywał się JHWH, a zatem Bóg szczepu Madianitów stał się Bogiem Mojżesza, Hebrajczyka-Egipcjanina¹⁸. Twierdzenie to jednak trzeba traktować jako hipotetyczne. A zatem na starożytnym Bliskim Wschodzie to imię nie było znane, „gdyż jak dotąd nie udowodniono jeszcze jednoznacznie używania imienia Jahwe poza Izraelem i przed Mojżeszem”¹⁹. Faktem jest, że Bóg objawił się Mojżeszowi jako Bóg patriarchów: Abrahama, Izaaka i Jakuba, ale im nie objawił własnego imienia. Objawiając się Mojżeszowi, Bóg ojców Izraela po raz pierwszy nazwał potomków Abrahama „mój lud” (Wj 3, 7. 10) i po raz pierwszy przekazał swe imię.

Warto jednak w tym kontekście zauważyć, że wszystkie narody wyznające własne religie znajdują się w jakiejś relacji z JHWH, nawet jeśli nie są tego świadome. Teologia religii, korzystając z interpretacji tekstu Pwt 4, 19–20, wypracowała pogląd, że każda religia reprezentująca autentyczny rozwój daru JHWH w ramach historii prowadzi człowieka do autentycznego doświadczenia zbawienia. A więc JHWH jest źródłem zbawienia dla Izraela, ale jest też inicjatorem drogi religijno-kultowej każdego narodu. Egzystencja Izraela zgodnie z własnym powołaniem jako ludu przymierza staje się świadectwem mądrości w oczach innych

¹⁶ Zob. R. de Vaux, *Histoire ancienne d'Israël. Des origines à l'installation en Canaan*, Paris 1971, s. 316–317 (Etudes Bibliques).

¹⁷ Por. tamże, s. 313–321. C. Schedl, *Historia Starego Testamentu. Lud Bożego Przymierza*, tłum. S. Stańczyk, t. 2, Tuchów 1995, s. 111, twierdzi, iż na pustyni Sin koczowali Kenici – „szczep kowali” (*qain* – „kował”), którzy swą nazwę mogli otrzymać od pracy wykonywanej przy obróbce miedzi (Lb 10, 20; Sdz 4, 11).

¹⁸ Por. A. Fanuli, J. L. Sicre-Diaz, M. Gilbert, R. Cavedo, G. Ravasi, *Duchowość Starego Testamentu*, tłum. M. Pierzchała, Kraków 2002, s. 53 (Historia Duchowości, 1).

¹⁹ E. Jenni, *Jhwh, Jahwe*, [w:] *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, hrsg. E. Jenni, C. Westermann, t. 1, München-Zürich 1971, s. 705. Według Rdz 4, 26 czcicielem Jahwe był już Enosz: „Wtedy zaczęto wzywać imienia Jahwe”. Można wprowadzić to zdanie przypisać świadomości religijnej późniejszych czasów, bo tekst należy do warstwy J spisanej w X wieku, lecz jak wiadomo, źródło to jest przekaznikiem bardzo starych tradycji.

narodów: „Strzeżcie praw i nakazów i wypełniajcie je, bo one są waszą mądrością i umiejętnością w oczach narodów” (Pwt 4, 1–8). Dzięki JHWH wiara Izraela jest otwarta na dialog z innymi narodami²⁰.

Jetro przybywa do obozu Izraelitów z żoną Mojżesza i jego synami: Gerszomem („Jestem cudzoziemcem w obcej ziemi”) urodzonym przed odejściem Mojżesza z kraju Madianitów oraz Eliezerem („Bóg mojego ojca był dla mnie pomocą i wyratował mnie od miecza faraona”) urodzonym po odejściu ojca do Egiptu. Miało to imię wyrażać wdzięczność za wybawienie Izraela z niewoli egipskiej. Synowie Mojżesza, w odróżnieniu od innych postaci Starego Testamentu, nie odgrywają jakiegś istotnej roli w dziejach narodu. Fakt ten tłumaczy się tym, iż dziedzictwem Mojżesza jest Tora. Jego kontynuatorem jest Jozue, namaszczoney przez Boga (Pwt 34, 9). To on wprowadza Izraela do Ziemi Obiecanej, nie któryś z synów Mojżesza²¹.

Można jedynie domyślać się, iż Jetro chciał przypomnieć swemu zięciowi jego obowiązki rodzinne, ale o rodzinie więcej już się jednak nie mówi. Mojżesz podjął teścia w swym namiocie. Tekst biblijny mówi o bardzo serdecznym spotkaniu w przyjacielskiej atmosferze. Dla Mojżesza jest to pierwsza okazja do opowiadania o dziełach JHWH, w myśl zapowiedzi: „Lecz dlatego zostawiłem cię przy życiu, byś zobaczył siłę moją i by imię moje zostało rozślawione po całej ziemi” (Wj 9, 16; zob. Rz 9, 17). Hebrajskie wyrażenie: *sappēr šamî bəkol-hā’āreš* zostało przez Septuagintę oddane jako ὅπως διαγγελήῃ τὸ ὄνομά μου – „aby opowiadane było moje imię” (διαγγέλλω znaczy „głosić, rozgłaszać coś, oznajmiać”). Dialog zainicjowany przez Jetro i podjęty przez Mojżesza jest nie tylko okazją do złożenia świadectwa o dziełach Boga. To spotkanie skoncentrowane jest na osobie JHWH. To On jest autorem wszystkich czynów, wydarzeń, które stały się udziałem najmniejszego na ziemi narodu (por. Pwt 7, 7). Dzięki zaangażowaniu się JHWH na rzecz Izraela, inne narody mają możliwość poznać Boga żywego. Misyjny aspekt Wyjścia Izraela z Egiptu jest niepodważalny. Wyjście ukonstytuowało ten naród. On niejako ponownie stał się narodem podczas wędrówki do nowej ziemi.

Od dnia spotkania przy studni córek Reuela osoba teścia mogła być dla Mojżesza wzorem dobrego ojca dużej rodziny, sprawiedliwego kapłana

²⁰ Por. G. Odasso, *Biblia i religie. Biblijne perspektywy teologii religii*, przekł. S. Obirek, Kraków 2005, s. 143–144.

²¹ Por. J. Lemański, *Księga Wyjścia...*, dz. cyt., s. 67.

potrafiącego pokierować ludźmi. Można przypuszczać, iż dom kapłana Madianitów był przykładem sposobu życia patriarchów, innego niż na dworze egipskim²². Z pewnością Jetro miał wielki autorytet w oczach Mojżesza.

Jetro ucieszył się i złożył ofiarę

Tekst elohistyczny, który został nam przekazany, nie mówi o jakiejkolwiek zazdrości kapłana madianickiego. Wręcz przeciwnie, potrafił on cieszyć się z wszelkiego dobra, którego doświadczył Izrael: Jetro uradował się z całego dobra (por. Wj 18, 9). Słowo *wayyithad* („i uradował się”) można też odczytać jako *wayyáhad* („i zjednoczył”). Komentarz Baal Haturima sugeruje, że Jetro wprowadził jedność w swym sercu i skierował się ku służbie jednemu Bogu, stając się Żydem²³. Z całą pewnością można powiedzieć, że potrafił autentycznie cieszyć się z dobra, którego doświadcza jego zięć i naród Izraela.

Udział w kulcie składania ofiar jest dowodem na umiejętność współdzielenia radości z innymi. Izrael otrzymał za pośrednictwem Mojżesza objawienie Boga jedyne – JHWH. Ten fakt Jetro potrafi uznać i przyjąć. Dlatego wysławia Boga tak, jak czynił to naród wybrany. Podstawową motywacją w składaniu ofiary była czystość intencji, kiedy to ofiarowujący oddawał całkowicie siebie Bogu, uznając Go swym Stworzycielem i Zbawcą²⁴. Jednak niewykluczone, że Jetro wyznaje, iż JHWH jest po prostu potężniejszy od innych bogów. Nie brakuje też opinii, że po wymianie nowin i radosnym odkryciu rodzinnych więzi wygląda na to, iż Jetro przywdziewa uroczyste, kapłańskie szaty. U stóp góry Synaj-Horeb przeobraża się w kapłana Izraelitów. Wygłasza błogosławieństwo o charakterze biblijnym, będące wyznaniem wiary w podstawowy fakt, jakim było wyzwolenie Izraelitów, oraz w Boga, który jest jedynym Panem²⁵. Następnie Jetro składa ofiarę całopalną, podczas której zwierzę zostaje spalone ku czci Boga (taka ofiara składana jest przez wszystkich konwertytów), oraz ofiarę biesiadną. Jest to sakralny posiłek, mający zapewnić zjednoczenie uczestników

²² Por. A. Świącicki, *Mojżesz myśliciel*, dz. cyt., s. 28.

²³ Zob. Chamisza Chumsze Tora Chumasz Pardes Lauder. *Księga Druga Szemot*, dz. cyt., s. 167.

²⁴ Por. H. Langkammer, *Teologia biblijna Starego i Nowego Testamentu*, Legnica-Wrocław, 2007, s. 241.

²⁵ Por. *Biblia dla każdego. Tekst – komentarz – ilustracje*, red. G. Ravasi, H. Witczyk, przekł. S. Czerwik, J. Nowak, t. 1, Kielce 1995, s. 250.

z Bogiem. W tej ofierze uczestniczą Aaron i starsi ludu. Potem odbywa się uczta przed JHWH, tj. przed ołtarzem postawionym na Jego cześć, przez co Jetro wiąże się nie tylko z Mojżeszem, ale i z narodem izraelskim²⁶. Jetro był jak nowo obrzezane dziecko²⁷. Uczta służy do wzmocnienia relacji między ludźmi. Kiedy Madianita Jetro uznał wszechmoc Boga Jahwe, odczuł potrzebę złożenia Mu ofiary. Po uczynieniu tego Jetro i bardziej znaczący reprezentanci Izraela celebrują wspólną wiarę poprzez ucztę (Wj 18, 12). Mamy tu do czynienia ze swoistym rytmem: wyznanie wiary, uczta przed Bogiem, słowo – wspólnota przynależności (Wj 18, 9–12)²⁸. Komentując to wydarzenie, Raszi konstatuje, że Jetro stał się wyznawcą Jahwe. Jednak autorzy biblijni konsekwentnie nazywają Jetro kapłanem Madianitów i nigdzie nie ma mowy o tym, jakoby był kapłanem JHWH. Do Mojżesza na pustynię również nie przychodzi jako wyznawca JHWH. Mowa jest o tym, iż kapłan uznał wielkość JHWH i oddał Mu cześć, podobnie jak czynili to inni poganie (2 Krl 5, 15–17; Jon 1, 16; Dn 2, 47; 4, 31–34; por. Wj 9, 20; 14, 25).

Żydowscy komentatorzy Biblii są zgodni co do konwersji Jetro. Tora jest tak święta, że każdy, kto jej słucha z wiarą, nie może jej nie przyjąć. Dla Żydów prawo jest odpowiedzią dla tego, kto wie, że życie jest problemem. Tora została dana Izraelowi jako znak uprzedzającej miłości Boga, aby więc odwzajemnić tę miłość, trzeba starać się osiągnąć „miłość Tory”²⁹. Raszi twierdzi, że Jetro pokochał Torę i stał się wyznawcą Boga Izraela. Argumentem zaprzeczającym temu jest fakt, iż Jetro nie uznał przed Bogiem JHWH swej grzeszności, jak to uczynił choćby faraon (Wj 9, 27) czy też Rachab (Joz 2, 9–10). A więc nie ma mowy o indywidualnej, osobistej relacji. Być może Jetro ze względu na bezinteresowną przyjaźń z Mojżeszem uszanował Boga, tak jak to czynili Izraelici.

²⁶ Por. S. Łach, *Księga Wyjścia. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 1964, s. 175 (Pismo Święte Starego Testamentu, 1.2); J. Synowiec, *Mojżesz i jego religia*, dz. cyt., s. 69.

²⁷ Zob. komentarz Rambana w *Chamisza Chumsze Tora Chumasz Pardes Lauder. Księga Druga Szemat*, dz. cyt., s. 168.

²⁸ Por. A. Fanuli, J. L. Sicre-Diaz, M. Gilbert, R. Cavedo, G. Ravasi, *Duchowość Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 107.

²⁹ Zob. A. J. Heschel, *Bóg szukający człowieka. Podstawy filozofii judaizmu*, przekł. A. Gorzkowski, Kraków 2007, s. 370–371.

Rady Jetro

Kolejna część omawianego rozdziału: Ustanowienie sędziów (Wj 18, 13–27) ukazuje Mojżesza, który feruje wyroki sądowe. Zauważyć można, iż Mojżesz stawał w obronie słabszych niejednokrotnie. Po raz pierwszy, gdy wpadł na genialny pomysł, by odwiedzić braci i widział, jak Egipcjanin bije Hebrajczyka. Stanął w obronie poszkodowanego, zabijając napastnika (Wj 2, 11–12). Następnego dnia nie mógł patrzeć spokojnie na kłócących się między sobą Hebrajczyków (Wj 2, 13). Tym razem jego interwencja okazała się brzemienna w skutki na całe życie, musiał uciekać i schronienie znalazł w ziemi Madian (Wj 2, 15). Tu znowu stanął w obronie pokrzywdzonych. Broniąc córki kapłana Madianitów przed atakami pasterzy i pojąc jego owce (Wj 2, 17), zjednął sobie Jetro. Dzieje się to przy studni. Studnia ma ogromne znaczenie nie tylko ze względu na wodę, o którą tak trudno było na obszarach pustynnych. Studnia dająca żywą, źródlaną wodę to bardzo ważny symbol: pierwszej miłości i zaślubin (Izaak, Jakub i Mojżesz spotkali swoje przyszłe żony właśnie przy studni), a także Tory, Prawa Bożego, z którego czerpie się mądrość konieczną do życia.

Zaangażowanie Mojżesza w sprawy sądownicze ludu wędrującego przez pustynię świadczy nie tylko o poważnym poczuciu odpowiedzialności, ale też o jego empatii: potrafił zrozumieć pokrzywdzonego. Lud przychodzi do Mojżesza, aby się poradzić w różnych sprawach, przychodzą ludzie, gdy toczą ze sobą jakiś spór (*dāḇār bā'*). W starożytności wymierzanie sprawiedliwości należało do zadań bóstwa. Wyrażenie *lidrōš ʾēlōhîm* użyte w Wj 18, 15 tłumaczy się: „poradzić się Boga”, ale oznacza ono także: „szukać Boga”. Szukanie Boga obejmuje szukanie Go w modlitwie, a w szczególności uciekanie się do Niego, by otrzymać pouczenie, rozstrzygnięcie prawne. I to jest najdawniejsze znaczenie tego słowa. Tak je rozumie Septuaginta: ἐκζητήσαι κρίσιν παρὰ τοῦ θεοῦ („aby szukać sądu przed Bogiem”)³⁰. Zatem Mojżesz wyraźnie występuje tu jako pośrednik między Bogiem a ludem.

Biblia mówi, że scena sądenia rozgrywa się następnego dnia. Chronologicznie jest to niemożliwe, gdyż Mojżesz mógł to czynić dopiero po otrzymaniu Prawa na Synaju, a opis tego faktu następuje w kolejnym rozdziale. Dla Rasziego ów „następny dzień” to dzień po Jom Kippur, gdy

³⁰ Por. S. Łach, *Księga Wyjścia*, dz. cyt., s. 175–176.

Mojżesz zszedł z Synaju. Według Pwt 1, 13–14 ustanowienie sędziów nastąpiło po zawarciu przymierza³¹. W każdym razie, pozostawiając te niezgodności, Jetro zastaje Mojżesza przy pracy sądzenia ludu i nie pochwała sposobu, w jaki się to dokonuje. Widzi udręczenie Mojżesza i rozgoryczenie ludzi, którzy muszą długo czekać, a często nie doczekawszy się, po prostu rezygnują z szukania prawdy, pojednania czy kompromisów.

W Wj 18, 13–27 Mojżesz nie potrafi zastosować zasady pomocniczości. Sam bierze na siebie funkcje rozsądzania wszystkich spraw. Księga Szemot mówi dokładnie: „rozsądzam między człowiekiem a jego bliźnim” (Wj 18, 16). Mojżesz potrzebował pomocy Jetro, by zobaczyć, iż decentralizacja władzy sądowniczej służy całemu ludowi i jemu osobiście także. Na oznaczenie przykazań, jakie Mojżesz dawał ludziom, autor biblijny używa terminów: *ḥuqûm* („reguły fundamentalne”) oraz *tôrôt* („rozstrzygnięcia w pewnych określonych okolicznościach”)³². Jetro podaje konkretne rozwiązania co do sposobu wyboru i ustanowienia pomocników i motywuje to dobrem ludzi. Ma im to służyć, aby odeszli w pokoju – *ḥšālôm* (18, 23). Rada polegała na ustanowieniu niższych stopni władzy sądowniczej o szerszym zasięgu polityczno-administracyjnym, pozwalających sprawnie działać. Ta struktura jest przedstawiona na podłożu późniejszej organizacji państwowej, jaką będzie posiadał Izrael. Niezmiennie przypisuje się Jetro funkcję kapłana. Brak jednak informacji, aby można było określić, jaki rodzaj posługi kapłańskiej wykonywał. Można domniemywać, iż był biegłym w sprawach administrowania sądownictwem, może więc pełnił podwójną rolę: przywódcy i kapłana, jak Melchizedek³³.

Warto zauważyć swoistą predyspozycję dialogiczną, która jawi się na płaszczyźnie horyzontalnej, a polega na dostrzeżeniu wysiłków człowieka, który usiłuje pomóc ludziom; a z drugiej strony ów człowiek – Mojżesz gotów jest przyjąć pomoc od drugiego. Sam Mojżesz ma świadomość, iż angażując się na rzecz ludzi, przybliża ich do Boga, bo też oni po to przychodzą. Chcą żyć zgodnie z wolą Boga, chcą Jemu się podobać. A więc Mojżesz uczestniczy w podwójnym dialogu: z ludźmi i z Bogiem.

³¹ Zob. tamże, s. 176.

³² Por. tamże, s. 175.

³³ Por. J. Lemański, *Księga Wyjścia...*, dz. cyt., s. 129.

Trzeci aspekt polega na tym, iż wprowadza ich w relację z Bogiem. Znając Jego prawa, ludzie ci mogą samodzielnie podejmować z Nim dialog.

W efekcie dialogu z teściem Mojżesz dowiaduje się, iż nie jest dobre to, w jaki sposób podejmuje interesantów (18, 17). Ocena Jetro nie przygnębia jednak Mojżesza, okazuje on swą gotowość do przyjęcia pomocy i pouczenia ze strony teścia. Św. Chryzostom komentując to wydarzenie, dopatruje się znaczącej lekcji formacyjnej:

„Mojżesz słuchał rady Jetro i jego miłość własna nie została zraniona. Nie był skrzepowany obecnością podwładnych, nie mówił sam o sobie – pozwolę się zlekceważyć przez tych, którzy mi są posłuszni, jeśli będąc szefem, dopuszczę, by inni mnie pouczali [...]. Z jakiego powodu ten czyn został przekazany pamięci ludzi? Aby nas przestrzec przed zbyt dużym mniemaniem o sobie, jacy jesteśmy mądrzy, przed lekceważeniem rady nawet ostatniego z naszych braci. Jeśli dobry doradca jest wam podarowany, przyjmijcie go. Jeśli jest zły, odrzućcie go, bez względu na godność dawcy. Mojżesz uczy nas, że nie ma się co wstydzić upomnienia nawet w obecności wielu osób. Jest to szlachetny czyn, który nie zawiera w sobie nic prostackiego. Jest to też najwyższa istota mądrości, aby znosić dzielnie naganę. Nie tyle podziwiamy Jetro, który poprawiał Mojżesza, ile jesteśmy zaskoczeni widząc wielkiego świętego dzielnie pozwalającego się publicznie prostować przez Jetro, dostarczając tym samym czynu ku poznaniu rodzaju ludzkiego. Wykazał w ten sposób nieświadomie, jak wielką była jego mądrość i jak niewielkie znaczenie przywiązywał do opinii ludzi”³⁴.

Argumentacja Jetro nawiązuje do wymiaru wertykalnego dialogu Mojżesza z Bogiem: „Sam bądź przedstawicielem swego ludu przed Bogiem i przedstawiaj Bogu jego sprawy” (18, 19). Zatem Jetro radzi, w jaki sposób Mojżesz ma lepiej realizować swe powołanie pośrednika między Bogiem a ludźmi. Ten dialog nie dotyczy odciążenia Mojżesza, zniechęcenia go. Prowadzi do podzielenia się ciężarem z innymi, co wskazuje na nową jakość realizacji funkcji, ale też na wspólnotowy wymiar dźwignia odpowiedzialności za siebie nawzajem i za wspólnotę. Jetro odszedł do swego rodzinnego kraju – Raszi komentuje, iż zrobił to, by po-

³⁴ Św. Chryzostom, *Chrysostome Homélies. Troisième homélie*, 473022, [w:] www.clerus.org/bibliacлерusonline/fr/index.htm (14 IV 2011).

zostałych członków rodziny doprowadzić do „konwersji na judaizm”³⁵. To by sugerowało, że Jetro odchodzi w swoje strony z misją.

Omawiany tekst biblijny powstał po fakcie zawarcia Przymierza Boga z narodem. Ludzie współcześni Mojżeszowi potrafili wyjść poza terażniejszość i zobowiązali następne pokolenia do przestrzegania przymierza. Naród, który wyszedł z Egiptu, nie miał żadnej ziemi, a wszystko, co posiadał, to czas i obietnica ziemi. Tej obietnicy zaufał. Współczesny rabin i filozof Abraham Joshua Heschel stwierdził: życie bez zobowiązania nie jest wiele warte, a myślenie bez odwołania się do korzeni staje się bezowocne³⁶.

Wartości dialogiczne

Spotkanie Jetro z Mojżeszem charakteryzuje się pewnymi uniwersalnymi znamionami typowymi dla dialogu międzyreligijnego.

Wymiana darów

Wymiana darów to kategoria, która weszła już na stałe do „języka dialogicznego”. Sobór Watykański II zauważył, że dialog nie jest tylko wymianą myśli, ale zawsze w jakiś sposób wymianą darów (konst. *Lumen gentium*, 13). Dar jest tym, co wyraża dynamizm człowieka jako podmiotu. Jest „czymś”, co pochodzi od osoby, a urzeczywistnia się dzięki innej osobie. Dar osobowy jest wynikiem duchowego dynamizmu, jest celową aktywnością osoby skierowaną do innej osoby, spełniającą ją samą. Dlatego też można powiedzieć, że osoba egzystuje na sposób daru³⁷. Aby człowiek mógł się spełnić, potrzebuje uczestniczyć w dialogu. Spotkanie Jetro i Mojżesza stanowi przykład realizacji tego celu dialogu, którym jest odnalezienie optyki Bożego spojrzenia na świat. Taki jest cel dialogu międzyreligijnego, w ramach którego dokonuje się wymiana darów. Realizacja tego celu wymaga zrozumienia przez człowieka wierzącego Bożych intencji względem całego stworzenia. A więc zyskanie przekonania i znalezienie prawdy czyni dialog wartościowym. Na obecnym etapie dziejów świata dary w wymiarze teologicznym dia-

³⁵ Por. Chamisza Chumsze Tora Chumasza Pardes Lauder. *Księga Druga Szemot*, dz. cyt., s. 174.

³⁶ Por. A. J. Heschel, *Bóg szukający człowieka...*, dz. cyt., s. 271.

³⁷ Zob. Jan Paweł II, enc. *Dominum et vivificantem*, 10.

logu międzyreligijnego są tym, co dla wszystkich religii jest jednakowo ważne, czyli spełnianiem woli Bożej. W tym aspekcie religie nie różnią się.

Jetro i Mojżesz reprezentowali dwie różne religie. Świadcstwo Mojżesza spowodowało uwielbienie Boga przez kapłana madianickiego, co jest finałem pierwszej części perykopy. Z kolei druga część ilustruje sposób, w jaki Jetro dzielił się własnym doświadczeniem, i dar ten – organizacja życia publicznego – został przez Mojżesza przyjęty. Ta wymiana darów zaowocowała obopólnie. Spotkanie tych dwóch osób obfitowało w „wartości dialogiczne” i stało się ważnym etapem ku swoistej pełni.

Dialog międzyreligijny służy wzajemnemu ubogaceniu, także przez doświadczenie wspólnej modlitwy. Osoby modlące się tworzą wspólnotę ducha. Odnoszą się do Boga, Istoty Najwyższej, Transcendencji. Nie jest możliwa wspólna modlitwa, jeśli nie ma podobnego doświadczenia Boga. Dzielenie się owocami wiary jest podstawowym wymogiem dialogu międzyreligijnego, dokonującego się na płaszczyźnie fenomenologicznej, egzystencjalnej. Biorąc pod uwagę chrześcijan dialogujących z innymi religiami, trzeba zauważyć, że przepowiadanie, które jest dla nich znamienne, w dzisiejszym świecie musi stanowić proces dialogiczny. Zarówno głoszący słowo Boże, jak i ten, kto je przyjmuje, obdarowują się wzajemnie. Dialog staje się wówczas wsłuchiowaniem się w Boskie słowo, które pośrodku podziałów i sprzeczności ukazuje jedność³⁸.

Jednak na usta ciśnie się głośne i wyraźne: dlaczego... Skoro dialog prowadzi do jedności ludzi w różny sposób czczących Boga, to skąd tak wiele walk i nienawiści na tle religijnym i dlaczego ma miejsce prześladowanie chrześcijan przez wyznawców innych religii? Dlaczego tak trudno w dzisiejszym świecie zastosować i egzekwować wymogi właściwego dialogu? Na to pytanie odpowie raczej analiza przemian kulturowych, gdyż one są powodem pewnych zjawisk. Dlatego konieczne jest pogłębianie refleksji nad procesem wpływu religii na rozwój kultury. Biblijny opis spotkania Mojżesza z Jetro pozwala docenić rolę wysokiego stopnia rozwoju religijności w kształtowaniu wartości kulturowych.

³⁸ Por. J. Ratzinger, *Wielość religii i jedno przymierze*, przeł. E. Pieciul, Poznań 2004, s. 116–117.

Biblijna wiara

Dialog Jetro z Mojżeszem obfituje w podstawowe cechy wiary biblijnej. Można je uszeregować w trzy zasady: 1) wspólnota życia, czyli wertykalny wymiar relacji Izraela z JHWH oraz horyzontalny – braterstwo wewnątrz ludu; 2) nadzieja kierująca wierzącego ku spełnieniu się Bożych obietnic; wreszcie 3) wierność Pana³⁹. Wspólnota życia z JHWH jest przyczyną podróży Jetro do obozu Izraelitów na pustynię. Jego interwencja w postaci dobrej rady wydatnie przyczyniła się do wzmocnienia więzi braterskich w narodzie, który przez pamięć o zbawczych dziełach Pana odnawiał swą pewność, iż Bóg pozostanie mu wierny. Dla życia wiary wierność JHWH jest kluczowa.

Można zauważyć ciekawą analogię między dwoma spotkaniami. Pierwsze: Jetro przychodzi do Mojżesza z jego rodziną, przychodzi do przyjaciela. Tam spotyka się ze świadectwem dotyczącym tego, co uczynił Bóg w narodzie, w wielkiej rodzinie braci i siostr. Współuczestniczy w ich radości, ale także pozostawia część siebie, biorąc udział w ofierze całopalnej i ofierze pokoju, a także widząc udręczenie ludu, przekazuje rady dotyczące sprawnego funkcjonowania sądownictwa. Spotkanie drugie: Jezus zaraz po wyjściu z synagogi, gdzie z człowieka opętanego wyrzucił nieczystego ducha, przychodzi do domu Szymona Piotra ze swymi uczniami Jakubem i Janem (Mk 1, 23–31). Z przyjaciółmi idzie do przyjaciół. Chce być z przyjaciółmi. Tam jednak dowiaduje się o cierpieniu teściowej Szymona. Kobieta leżała w gorączce, będącej symptomem jakiejś choroby. Empatyczne podjęcie problemu przez Jezusa znajduje swój finał w uzdrowieniu. Jezus wnosi w dom swych przyjaciół wybawienie z choroby i cierpienia i tym samym rozpala przegaszoną radość.

Jetro przychodzi, by uczestniczyć w radości ludu Bożego, który doświadczył ze strony Boga wyzwolenia. Z kolei Jezus sam jest Wyzwolicielem, a więc źródłem radości. Jetro idzie do Mojżesza, przewodnika narodu wybranego. Jezus wchodzi do domu Piotra, czyli Skały, na której zbuduje swój Kościół (Mt 16, 16). Jetro niesie pomoc Mojżeszowi, by jego sądy były bardziej wydolne. Jezus sędzia sprawiedliwy ostatecznie wypędza duchy i choroby. Jedno i drugie wydarzenie spotkania pozwala zauważyć, że wspólnotę życia tworzy Bóg, odmieniając sytuacje trudu i cierpienia

³⁹ Por. G. Odasso, *Biblia i religie...*, dz. cyt., s. 185.

człowieka. Okazując swą wierność, Bóg podtrzymuje nadzieję człowieka, rodziny, całego ludu. Odpowiada w ten sposób na wiarę swego ludu.

Ale w osobie Jezusa Chrystusa synchronizują się wszystkie wartości dialogu. Wiara biblijna znajduje swe ostateczne spełnienie i realizację w Nim, który przyszedł na ziemię po to, by umożliwić poznanie Boga prawdziwego, zapoczątkowując ostateczny dialog Boga z człowiekiem. Dialog międzyreligijny, prowadzący do odkrycia prawdy, rodzi przekonanie, że właśnie wielość i różnorodność przeżywania spotkania z Bogiem nie przeszkadza temu, by mówić o Bogu Jedynym.

Podsumowanie

Moment dialogiczny, jak nazywamy spotkanie Mojżesza i Jetro, stał się nośnikiem wartości wprowadzających obie osoby w nowe obszary życia. Aby ów dialog mógł się dokonać, Jetro musiał najpierw usłyszeć słowo i wyjść na pustynię, a z kolei Mojżesz wyszedł naprzeciw swemu teściowi i złożył świadectwo o działaniu i prowadzeniu Boga. Owocem tego dialogu było złożenie ofiary przez kapłana Jetro, współudział w obrzędzie typowym dla Izraelitów. Jetro zyskał nowe poznanie Boga. Mojżesz otrzymał od swego teścia dobrą, wymierną pomoc dotyczącą realizacji posługi sądownictwa, a zyskał na tym cały naród wybrany. Wymiana darów niesie nową jakość życia, także życia wiary, co dotyczy każdej z dialogujących stron. Dialog nie prowadzi do zachowania pewnego stanu rzeczy czy też „zakonserwowania” poprawnych postaw i stworzenia pozytywnych wrażeń. Dialog prowadzi do rozwoju i wzrostu osób, a za ich przyczyną także wspólnot, w których żyją lub za które są odpowiedzialne. Prowadzi też do jedności, scalenia rodziny ludzkiej (Jetro przyprowadził do Mojżesza jego rodzinę) poprzez odważne podejmowanie wyzwań. Ważne jednak, by dotyczył on w równej mierze wymiaru zarówno horyzontalnego, jak i wertykalnego. W ten sposób postrzegany dialog niejako „wychodzi” naprzeciw wierności Boga, który sam jest Wyzwolicielem i Zbawicielem (co objawił najpełniej w Jezusie Chrystusie) i chce doprowadzić każdego człowieka do ostatecznego spotkania z sobą samym. Bóg czyni to pomimo lub właśnie z wykorzystaniem różnorodności doświadczeń różnych osób.

Dialog Jetro i Mojżesza, nacechowany zaufaniem, szacunkiem, ale także kenozą, uznaniem własnych ograniczeń i pokornym przyjęciem drugiego, może stać się wzorem czy też ikoną dla każdego dialogu międzyreligijnego oraz ekumenicznego.

Kielce

S. KATARZYNA KINGA WALKOWIAK

Słowa kluczowe

Spotkanie Jetro z Mojżeszem, egzegeza biblijna, dialog międzyreligijny, natura dialogu, moment dialogiczny, wymiana darów, rady Jetro, konwersja na judaizm, kult Boga JHWH, ikona dialogu

Summary

Implications of dialogue – a study on meeting of Jethro and Moses

The pericope concerning the meeting of Moses and Jethro (Ex 18, 1–27) provides a number of interesting conclusions about the nature of the interreligious dialogue. Using biblical exegesis, literary analysis, as well as with the comments of Jewish rabbis, the article takes on the task to further examine the nature and consequences of the dialogue.

While recognizing the meeting of the Midianite priest and Moses as a “moment of dialog”, the importance of the exchange of gifts in the process of dialogue has been particularly stressed. To make this dialogue possible, Jethro first heard and traveled to the desert, and in turn, Moses stood out in front of his father-in-law and told what God made with Israel.

The outcome of this dialogue turned out to be a burning offering by the priest Jethro, participation in cult in honor of God, YAHWEH. Making the exchange of gifts contributed to the development of the living faith of the people in dialogue. The dialogue of Jethro and Moses, which has been based on trust, respect and humble acceptance of good advice, may become a model, or an icon for each interreligious and ecumenical dialogue.

Keywords

The meeting of Jethro and Moses, biblical exegesis, interreligious dialogue, nature of the dialogue, moment of dialog, exchange of gifts, Jethro councils, conversion to Judaism, worship of God YHWH, icon of dialogue